

Задоя К. П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 2012 РОКУ ТА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

У статті аналізуються положення нового Кримінального процесуального кодексу України, які регламентують спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків. Автор співставляє їх з аналогічними положеннями кримінального процесуального законодавства європейських держав. Підкреслюється, що вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство характеризується суттєвими недоліками, пропонуються шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, кримінальні проступки, спрощене судове провадження, судовий розгляд.

В статье анализируются положения нового Уголовного процессуального кодекса Украины, регламентирующие упрощенное судопроизводство по делам об уголовных проступках. Автор сопоставляет их с аналогичными положениями уголовного процессуального законодательства европейских государств. Подчеркивается, что отечественное уголовное процессуальное законодательство характеризуется существенными недостатками, предлагаются пути его совершенствования.

Ключевые слова: уголовные правонарушения, уголовные проступки, упрощенное судопроизводство, судебное разбирательство.

Однією із принципів новел Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК) стала диференціація кримінального провадження щодо злочинів та щодо кримінальних проступків. Як впливає із пояснювальної записки до проекту даного нормативно-правового акту, такі новели мають за мету за-

безпечити «ефективний та оперативний розгляд кримінальних справ» [1], що, в свою чергу, досягається за рахунок спрощення процедури кримінального провадження щодо кримінальних проступків, а саме: 1) *спрощення досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання):* а) обмеження щодо застосування окремих запобіжних заходів

до осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального проступку (ст. 299 КПК); б) неможливість виконання негласних слідчих (розшукових) дій при розслідування кримінальних проступків (ст. 300 КПК); в) більш короткі строки розслідування кримінальних проступків, порівняно із розслідуванням злочинів (ст. ст. 219, 301 КПК); г) можливість закінчення досудового розслідування кримінальних проступків у формі клопотання прокурора про розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні (за наявності письмової згоди підозрюваного та потерпілого) (ст. 302 КПК); 2) *спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків*: а) можливість (за клопотанням прокурора та згоди підозрюваного й потерпілого) розгляду обвинувального акту у спрощеному провадженні (ст.ст. 302, 382 КПК) без участі сторін кримінального провадження¹ та дослідження доказів, що значно скорочує тривалість розгляду обвинувального акту (до п'яти днів); б) як впливає з системного тлумачення ч. 3 ст. 314, ч. 1 ст. 381, ч. 2 ст. 381 КПК суд зобов'язаний розглянути обвинувальний акт в спрощеному провадженні, якщо останній було складено відповідно до вимог, встановлених Кодексом²; 3) *особливості ане-*

¹ Частина 3 ст. 382 КПК допускає можливість виклику учасників кримінального провадження в судові засідання. Очевидно, такий виклик не має забезпечувати суто формальну присутність учасників кримінального провадження в судовому засіданні, а в першу чергу передбачає проведення певних процесуальних дій за їх участі – допити, судові дебати тощо. Таким чином, вказане положення КПК фактично допускає можливість реалізації у рамках спрощеного судового провадження, щонайменше, окремих складових «повноцінного» судового провадження.

² Буквально в ч. 1 ст. 381 КПК законодавець оперує формулюванням «суд... має право», що дає підстави окремим науковцям говорити про те, що розгляд обвинувального акту в спрощеному провадженні не є обов'язком суду. Зокрема, вказується, що: «Розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні законодавець закріпив за судом саме як право (а не обов'язок). Безумовно, реалізація цього права, як і відмова суду від застосування спрощеного провадження, має бути обґрунтованою» [2, с. 556]. Однак при цьому конкретні підстави, за наявності яких суд може відмовити у задоволенні клопотання прокурора про розгляд обвинувального

ляційного оскарження судових рішень, ухвалених за результатами спрощеного провадження (ч. 1 ст. 394 КПК). Очевидно, що найбільш «рельєфно» спрощення кримінального провадження відображено в тих положеннях КПК, які регламентують особливості судового провадження щодо кримінальних проступків.

Безумовно, запроваджуючи процедуру спрощеного судового провадження, вітчизняний законодавець так або інакше орієнтувався на положення іноземного законодавства, якому відоме виділення інших, аніж злочин, видів кримінального правопорушення. Перш за все – на законодавство держав континентальної Європи. Відтак видається доцільним дослідити його з метою пошуку відповідей на наступні запитання: а) чи завжди виокремлення на рівні матеріального кримінального закону інших, аніж

акту в спрощеному провадженні, вчені-процесуалісти не називають. Частина 2 ст. 381 КПК встановлює, що спрощене провадження щодо кримінальних проступків здійснюється згідно із загальними правилами судового провадження, передбаченими цим Кодексом, з урахуванням положень § 1 глави 30 КПК. Оскільки останній прямо та конкретно не говорить про підстави для відмови у розгляді обвинувального акту в спрощеному провадженні, слід проаналізувати, чи не передбачені вони положеннями КПК, які регламентують судові провадження у першій інстанції. Зокрема, ч. 3 ст. 314 КПК надає суду право повернути обвинувальний акт, якщо він не відповідає вимогам, передбаченим КПК. Такі вимоги, перераховані в ст. 291 КПК та, оскільки мова йде про обвинувальний акт, який містить клопотання про його розгляд в спрощеному провадженні, ще й у ст. 302 КПК, і мають суто техніко-юридичний характер. Отже, суд, вирішуючи питання про клопотання про розгляд обвинувального акту в спрощеному провадженні де-факто може відмовити в його задоволенні лише у випадку, передбаченому ч. 3 ст. 314 КПК, не беручи до уваги питання матеріального кримінального права (наприклад, неточну або неповну кримінально-правову кваліфікацію) або ж доцільність проведення повного судового розгляду справ. Будь-які «абстрактні» посилання суду на недоречність розгляду обвинувального акту в спрощеному провадженні або ж на помилковість кримінально-правової оцінки дій обвинуваченого як на підстави для відмови у задоволенні клопотання прокурора, очевидно, слід вважати протиправними у розумінні ч. 2 ст. 19 Конституції України. Таким чином, можна стверджувати, що вітчизняний кримінальний процесуальний закон не надає суду дискреційних повноважень щодо задоволення чи незадоволення клопотання про розгляд обвинувального акту в спрощеному провадженні.

злочин, видів кримінального правопорушення обумовлює певні особливості (зокрема, спрощення) судового провадження щодо них; б) чи завжди застосування спрощеного судового провадження пов'язується з вчиненням інших, аніж злочин, видів кримінального правопорушення; в) у чому конкретно полягають особливості спрощеного судового провадження за кримінальним процесуальним законодавством іноземних держав; г) чим особливості спрощеного судового провадження за КПК та за кримінальним процесуальним законодавством іноземних держав є подібними та відмінними між собою?

На наш погляд, відповідаючи на поставлені запитання, доцільно звернути увагу як на законодавство держав «старої Європи», що, починаючи з ХІХ ст., виокремлює інші, аніж злочин, види кримінального правопорушення (зокрема, проступки та правопорушення), так і на законодавство тих пострадянських держав, що запровадили інститут кримінального проступку в 1990-х роках, а саме – законодавство прибалтійських держав¹.

Федеративна Республіка Німеччина (далі – ФРН). Відповідно до § 12 Кримінального кодексу (далі – КК) ФРН кримінальні правопорушення в правовій системі цієї держави поділяються на злочини та проступки. Кримінально-процесуальний кодекс ФРН враховує такий поділ та передбачає особливий вид судового провадження щодо проступків – так зване сумарне провадження (Розділ І Книги шостої Кодексу), що відзначається такими рисами: а) розгляд справи в сумарному провадженні ініціює прокурор, при цьому клопотання прокурора не погоджується з обвинуваченим або потерпілим (абз. 1 § 407 Кодексу); б) у клопотанні прокурора визначаються правові наслідки, які він просить засто-

совувати до обвинуваченого (вичерпний перелік таких наслідків обмежений абз. 3 § 407 Кримінально-процесуального кодексу ФРН); в) клопотання прокурора не зобов'язує суд до розгляду справи сумарному провадженні – суд може відхилити клопотання, якщо він сумнівається у можливості постановлення рішення без судового розгляду або не погоджується із правовими наслідками, які прокурор пропонує застосувати до обвинуваченого (§ 408 Кодексу); г) як такого судового розгляду справи не відбувається; д) обвинувачений може подати протест проти вироку, постановленого в порядку сумарного провадження, однак у такому випадку суд вже не буде зв'язаний правовими наслідками, визначеними у клопотанні прокурора (§ § 410, 411 Кодексу).

Королівство Іспанія (далі – Іспанія). За КК Іспанії кримінальні правопорушення так само, як і за Кримінальним кодексом ФРН, поділяються на злочини та проступки (див. ст. 10 Кодексу). При цьому Книга VI Кримінально-процесуального закону Іспанії унормовує порядок кримінального провадження щодо проступків. Його особливості, однак, істотно різняться від сумарного провадження за Кримінально-процесуальним кодексом ФРН. Кримінальне провадження щодо проступків за законодавством Іспанії передбачає, що: а) у випадках надходження заяви про явне вчинення проступку (відома особа правопорушника) судова поліція невідкладно опитує заявника, потерпілого, обвинуваченого, свідків, складає протокол та спрямовує його до так званого «чергового суду» (*juzgado de guardia*) – одного із судів першої інстанції у межах судового округу, що здійснює розгляд дрібних цивільних та кримінальних справ в певний день (ст.ст. 962–964 Кримінально-процесуального закону Іспанії); б) черговий суд невідкладно призначає судові засідання із викликом всіх осіб, вказаних у протоколі (ст.ст. 966–967 Закону); в) засідання призначається лише в тому

¹ Вважаємо за доцільне підкреслити, що нами будуть братися до уваги лише такі порядки спрощеного судового провадження, які «пов'язані» з класифікацією кримінальних правопорушень у відповідній правовій системі.

випадку, коли існує можливість заслухати заявника, потерпілого, обвинуваченого, свідків у період «чергування» відповідного суду першої інстанції (хоча суд може визнати участь у засіданні однієї із перерахованих осіб і необов'язковою) (ст. 965 Закону); г) вирок суду може бути оскаржений лише в апеляційному порядку (ст. 976 Закону); г) якщо розгляд протоколу, який надійшов від судової поліції, неможливий у період «чергування» відповідного суду першої інстанції, справа розглядається у загальному порядку з урахуванням загальних правил підсудності (ст. 965 Закону).

Швейцарська Конфедерація (далі – Швейцарія). У кримінальному праві Швейцарії класифікація кримінальних правопорушень є складнішою та включає в себе злочини, проступки та правопорушення. Відповідно до ст. 10 КК Швейцарії злочинами визнаються кримінальні правопорушення, що караються позбавленням волі на строк більше трьох років, а проступками – кримінальні правопорушення, що караються позбавленням волі на строк не більше трьох років або грошовим покаранням. Стаття 103 цього Кодексу встановлює, що правопорушення караються штрафом. Зважаючи на предмет нашого дослідження, розглянемо, чи передбачає швейцарське кримінальне процесуальне законодавство особливості судового провадження щодо видів кримінального правопорушення менш тяжких, аніж злочини, тобто щодо проступків та правопорушення. Глава 1 Розділу 8 Кримінально-процесуального кодексу Швейцарії, який набрав чинності 1 січня 2011 року та замінив 26 кантональних кримінально-процесуальних кодексів, встановлює особливості кримінального провадження для випадків, коли особа визнає себе винною або коли є достатні підстави вважати її винною у вчиненні кримінального правопорушення чи кримінальних правопорушень, за яке (які) їй може бути призначене покарання (остаточне покарання) не суворіше за позбавленням волі на строк до 6 місяців та штраф

(ст. 352 Кодексу)¹. У таких випадках: а) публічний обвинувач зобов'язаний скласти наказ про покарання, який, зокрема, містить вказівку на правову кваліфікацію скоєного та міру покарання, обрану особі (ст. 353 Кодексу); б) підставою для складання наказу, як правило, є рапорт поліції, і при цьому наказ не розглядається швейцарським законодавцем як офіційне обвинувачення особи (ч. 2 ст. 9 Кодексу); в) приймаючи рішення про складання наказу про покарання, публічний обвинувач може не розпочинати досудове слідство (ч. 4 ст. 309 Кодексу); г) якщо упродовж 10 днів не надходить заперечень проти виданого наказу, він фактично стає остаточним рішенням у справі (ч. 3 ст. 354 Кодексу); г) заперечення проти наказу можуть подати обвинувачений, інші зацікавлені особи або офіс Генерального прокурора Швейцарії (ч. 1 ст. 354 Кодексу); д) у разі надходження заперечень, публічний обвинувач може не змінювати виданий наказ про покарання, закрити провадження, видати новий наказ чи передати справу до суду в загальному порядку (ст. 355 Кодексу); е) якщо публічний обвинувач вирішує не змінювати виданий наказ, суд розглядає його обґрунтованість, а також обґрунтованість заперечень проти нього; є) якщо суд визнає наказ необґрунтованим, він повертає справу на новий досудовий розгляд (ст. 356 Кодексу).

Французька Республіка (далі – Франція). Відповідно до ст. 111–1 КК Франції кримінальні правопорушення в правовій системі цієї держави, так само як і в правовій системі Швейцарії, поділяються на злочини, проступки та правопорушення. Відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу Франції кримінальні провадження щодо всіх трьох

¹ Зважаючи на положення ст.ст. 10, 103 КК Швейцарії, такими кримінальними правопорушеннями можуть бути всі правопорушення та частина проступків. Звернемо увагу, що на рівні Секції 2 Глави 1 Розділу 8 Кримінально-процесуального кодексу Швейцарії провадження щодо правопорушень характеризується додатковими (порівняно з провадженнями щодо проступків) особливостями, які пов'язані з тим, що функції публічного обвинувача у таких випадках виконують уповноважені посадові особи виконавчої влади.

перерахованих видів кримінального правопорушення належать до компетенції різних судових установ, а саме – справи про злочини розглядаються судами присяжних, справи про проступки – виправними судами, справи про правопорушення – поліцейськими трибуналами. Такий підхід вже сам по собі обумовлює певні відмінності судового провадження щодо злочинів та щодо проступків чи правопорушень. Однак у контексті нашого дослідження важливо з'ясувати, чи має судове провадження щодо проступків та правопорушень спрощений характер у порівнянні із провадженням щодо злочинів. Очевидно, орієнтиром у даному випадку має бути позиція французького законодавця, який, регламентуючи судовий розгляд справ щодо проступків та правопорушень, передбачив так звану «спрощену процедуру» (*procédure simplifiée*)¹. Застосування такої процедури можливе щодо проступків деяких видів (зокрема, проступків, передбачених Транспортним кодексом; проступків, що являють собою порушення правил дорожнього руху; окремих проступків, передбачених Комерційним кодексом) та щодо більшості правопорушень (ст. ст. 495, 524 Кримінально-процесуального кодексу Франції). У загальних рисах спрощена процедура передбачає таке:

а) прокурор надсилає матеріали справи до виправного суду (поліцейського трибуналу); б) суд (трибунал) розглядає їх та постановляє наказ про покарання (що містить вказівку на правову кваліфікацію скоєного та обрану обвинуваченому міру покарання), якщо вважає за непотрібне проводити судові засідання, або повертає прокуророві, якщо вважає проведення слухань необхідними; в) після цього наказ про покарання доводиться до відома прокурора та обвинуваченого, які можуть оскаржити його у так

¹ Д.В. Великодний відзначає, що така процедура може бути застосована щодо «злочинів невеликої тяжкості» [3, с. 122], але, по-перше, кримінальному праву Франції невідомий такий вид кримінального правопорушення, а, по-друге, Кримінально-процесуальний кодекс Франції не містить відповідних положень.

званому порядку опозиції до суду (трибуналу), що видав наказ; г) у випадку оскарження наказу відбувається повноцінний судовий розгляд справи (при цьому обвинувачений попереджається, що у випадку оскарження наказу та в разі визнання засудженого винним, суд може призначити йому покарання у межах, визначених кримінальним законом, тобто міра покарання може бути більш суворою, аніж та, що визначена наказом про покарання); г) якщо оскарження наказу про покарання у порядку опозиції не відбувається, він має силу остаточного рішення в справі (див. Секцію VII, Глави I Розділу II та Главу I Розділу III Книги II Законодавчої частини Кримінально-процесуального кодексу Франції).

Окрім того, слід відзначити ще два особливих порядки кримінального провадження, які в кримінальному процесуальному законодавстві Франції «прив'язані» до видів кримінального правопорушення, відмінних від злочину: а) так званий «штраф за угодою» (*composition pénale*); б) так званий «фіксований штраф» (*amende forfaitaire*).

Перша з них регламентована ст. 41–2 Кримінально-процесуального кодексу Франції, застосовується у випадках, якщо обвинувачений вчинив проступок, що карається позбавленням волі на строк до п'яти років, або правопорушення, та передбачає наступне: а) прокурор пропонує обвинуваченому добровільно виконати певні зобов'язання, перелік яких визначений законом (сплатити штраф, відмовитись від певних прав, відвідати певні курси чи програми тощо) та інформує про таку пропозицію потерпілого; б) у випадку згоди обвинуваченого, прокурор звертається до суду з пропозицією умовного призупинення кримінального провадження; в) суд розглядає клопотання (маючи право викликати до себе зацікавлених осіб) та затверджує або не затверджує його; г) в останньому випадку кримінальне переслідування особи триває; г) у першому випадку – рішення суду набуває остаточного характеру та підля-

гає виконання; д) якщо особа не виконує або неналежно виконує покладені на неї зобов'язання, прокурор може звернутись до суду з клопотанням про подальше здійснення кримінального провадження у загальному порядку. Характерною особливістю «штрафу за угодою» є спрощення судового провадження у так би мовити «негативній» формі – законодавець створив для учасників кримінального провадження можливість уникнути судового розгляду взагалі¹.

Порядок «фіксованого штрафу» (Глава I Розділу III Книги II Законодавчої частини Кримінально-процесуального кодексу Франції), який застосовується щодо деяких транспортних правопорушень, виключає судовий розгляд справи взагалі (хоча Книга II й має назву «Судові провадження») та передбачає сплату правопорушником штрафу безпосередньо після вчинення правопорушення уповноваженому представнику влади безпосередньо або упродовж визначеного законом часу. У випадку несплати штрафу у визначений термін прокурор видає наказ про його примусове стягнення.

Латвійська Республіка (далі – Латвія). Відповідно до ч. 1 ст. 7 Кримінального закону Латвії кримінальні правопорушення в правовій системі цієї держави поділяються на кримінальні проступки та злочини, а останні, в свою чергу, класифікуються на менш тяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Стаття 464 Кримінально-процесуального закону Латвії де-юре передбачає лише одну особливість судового провадження щодо кримінальних проступків (порівняно із провадженням щодо злочинів) – якщо за відповідний кримінальний проступок особу може бути покарано лише штрафом або примусовими роботами, за її клопотанням судовий розгляд може відбуватись без її участі (участь у ньому бере лише захисник підсудного).

Варто, однак, звернути увагу на положення глави 35 вищевказаного Закону,

¹ Заслуховування судом сторін кримінального провадження, очевидно, не розглядається французьким законодавцем як її судовий розгляд.

які регламентують особливості досудового кримінального провадження при застосуванні прокурором припису про покарання, хоча в даному випадку про судовий розгляд справи взагалі не йде мова. Подібна процедура застосовується за умови, якщо: а) особою було вчинено один або декілька кримінальних проступків чи менш тяжких злочинів; б) прокурор не вбачає за доцільне застосувати до особи покарання у виді позбавлення волі; в) обвинувачений визнає вину, відшкодував завдану ним шкоду та не заперечує проти припинення кримінального провадження на підставі припису прокурора (ст. 420 Кодексу). За таких обставин прокурор видає припис про покарання, в якому зазначається правова кваліфікація скоєного, а також визначається міра покарання, що має бути застосована до особи, а обвинувачений, у свою чергу, упродовж п'яти днів з моменту отримання копії наказу, має висловити згоду з його змістом (ст. ст. 421, 422 Кодексу).

Таким чином, процедура, передбачена главою 35 Кримінально-процесуального закону Латвії, може застосовуватись не лише у випадку вчинення особою кримінального проступку. Проте її найбільшою прикметною особливістю є безумовне завершення кримінального провадження без проведення судового розгляду справи. За своєю метою досудове кримінальне провадження при застосуванні прокурором припису про покарання за Кримінально-процесуальним законом Латвії видається подібним до французького «штраф за угодою». Однак між цими порядками кримінального провадження є й суттєві відмінності: а) глава 35 Кримінально-процесуального закону Латвії взагалі виключає будь-яке «втручання» суду; б) відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Франції сторони «погоджують» не міру покарання, а правообмеження з іншою юридичною природою; в) визначена приписом прокурора про покарання (Латвія) міра покарання має безумовний та оста-

точний характер, а наслідки, визначені суддею у рамках процедури «штраф за угодою», мають умовний характер.

Литовська Республіка (далі – *Литва*). Стаття 10 КК Литви класифікує кримінальні правопорушення на проступки (кримінальні правопорушення, за які передбачено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, крім арешту) та злочини (відповідно до ст. 11 Кодексу останні поділяються на злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини). Кримінально-процесуальний кодекс Литви прямо не встановлює яких-небудь особливостей судового розгляду справ про кримінальні проступки. Однак кримінальному процесу даної держави також відома процедура спрощеного судового розгляду, котра відповідно до ч. 1 ст. 418 Кримінально-процесуального кодексу Литви може бути застосована, якщо особою було вчинено кримінальне правопорушення, за яке передбачено або виключно покарання у виді штрафу, або ж декілька альтернативних покарань, одним із яких є штраф (тобто, мова йде про проступок або злочин). Загалом суть вказаної процедури полягає у такому: а) прокурор може звернутися до суду з приводу видачі розпорядження про завершення справи без передачі до суду (яке містить пропозицію щодо міри покарання обвинуваченому), за умови якщо обвинувачений не заперечує проти цього, а також відшкодував завдану шкоду або ж висловив намір зробити це (ч. ч. 1, 3 ст. 418 Кодексу); б) після одержання звернення прокурора суддя може або відхилити його (якщо обставини справи недостатньо з'ясовані та потребують судового розгляду), або ж видати розпорядження, яке містить, у тому числі, вказівки на правову кваліфікацію скоєного та обрану особі міру покарання (ст.ст. 420, 423 Кодексу); в) обвинувачений може оскаржити видане розпорядження до суду, який його видав, або ж погодитись із ним (ст. 422 Кодексу); г) у першому випадку відбувається «повноцінний» судовий розгляд

справи (при цьому суд вже не зв'язаний мірою покарання, визначеною в судовому розпорядженні), а в другому – судове розпорядження набуває законної сили (і не підлягає подальшому оскарженню) (ст.ст. 422, 425 Кодексу).

Естонська Республіка (далі – *Естонія*). Частина 2 ст. 3 Пенітенціарного кодексу Естонії поділяє кримінальні правопорушення на злочини (караються грошовим покаранням або позбавленням волі, а для юридичних осіб – грошовим покаранням або примусовою ліквідацією) та проступки (караються штрафом або арештом). Відповідно до ч. ч. 2, 3 ст. 4 Кодексу злочини поділяються на злочини першого (передбачено покарання на строк більше п'яти років позбавлення волі, довічне позбавлення волі або примусова ліквідація) та злочини другого (передбачено грошове покарання або позбавлення волі на строк до п'яти років) ступенів. Кримінально-процесуальному кодексу Естонії, так само які кримінально-процесуальним законам сусідніх прибалтійських держав, відома спрощена процедура судового розгляду справи, а саме – розгляд справи в порядку судового наказу (Розділ 3 Глави 9 Кодексу). Дана процедура застосовується лише у випадку, коли особою було вчинено злочин другого ступеню і прокуратура вважає за можливе застосовувати до особи покарання у виді штрафу. Тобто, на відміну від кримінального законодавства інших європейських держав, а головне – України, Кримінально-процесуальний кодекс Естонії не передбачає застосування процедури спрощеного судового розгляду у випадках вчинення особою іншого, аніж злочин, виду кримінального правопорушення, а саме – проступку. Особливості розгляду справи в порядку судового наказу полягають у наступному: а) прокуратура звертається до суду з обвинувальним актом, що містить правову кваліфікацію скоєного, пропозицію щодо можливої міри покарання та клопотання про розгляд справи у порядку судового наказу (ч. 1 ст. 251

Кодексу); б) суд може задовольнити клопотання прокуратури та постановити на його основі вирок суду або ж відхилити його та повернути кримінальну справу прокуратурі (ст.ст. 253, 254 Кодексу); в) якщо обвинувачений оскаржує вирок, постановлений у порядку судового наказу, суд складає постанову про повернення справи прокуратурі для подальшого її розгляду в загальному порядку (ст. 255 Кодексу).

Аналізуючи особливості кримінального процесуального законодавства вищеперерахованих європейських держав, можна виділити три нормативні підходи до спрощення судового провадження з урахуванням виду кримінального правопорушення та (або) його караності:

1) *«ординарний» підхід* (ФРН, Іспанія, Литва, Естонія¹, Франція – процедура «спрощеного провадження») – у рамках даного підходу має місце судовий розгляд справи, який відзначається певними особливостями порівняно із загальним порядком;

2) *«негативний» підхід* (Латвія, Франція – процедури «штраф за угодою» та «фіксований» штраф) – у рамках даного підходу судовий розгляд справи взагалі виключається, а судове провадження як таке відсутнє;

3) *«гібридний» підхід* (Швейцарія) – за певних умов «остаточну крапку» в кримінальному провадженні ставить суд без проведення судового розгляду справи, за інших – остаточним рішенням у справі є правовий акт, виданий публічним обвинувачем.

При цьому в межах «ординарного» підходу можна виділити дві нормативні моделі:

1) *«іспанська» модель* – у рамках якої спрощення судового провадження обумовлюється його невідкладним характером;

2) *«континентальна» модель* (ФРН, Литва, Естонія, Франція – процедура «спрощеного провадження») – у рамках якої спрощення судового провадження

¹ У даному випадку спрощення судового провадження не стосується проступків як виду кримінального правопорушення.

досягається за рахунок перетворення судового розгляду справи на правову фікцію. Долю кримінального провадження вирішує суд, але при цьому не відбувається тих процесуальних дій, які за законодавством відповідної держави зазвичай утворюють судовий розгляд справи;

Варто відзначити й те, що виокремлення в певній правовій системі видів кримінального правопорушення, інших аніж злочин (а саме – проступків, правопорушень), не завжди означає, що судове провадження відносно них має спрощений характер. Зокрема, можна виділити такі законодавчі рішення: 1) спрощене судове провадження може мати місце у випадках вчинення лише частини інших, аніж злочин, кримінальних правопорушень (Швейцарія, Франція – процедура «спрощеного провадження»); 2) спрощене судове провадження може мати місце у випадках вчинення будь-яких інших, аніж злочин, кримінальних правопорушень (ФРН, Іспанія); 3) спрощене судове провадження може мати місце у випадках вчинення будь-яких інших, аніж злочин, кримінальних правопорушень, а також деяких злочинів (Литва); 4) спрощене судове провадження може мати місце у випадках вчинення лише деяких злочинів і неможливе у випадках вчинення інших, аніж злочин, кримінальних правопорушень (Естонія).

У законодавстві європейських держав по-різному вирішено й питання про обов'язковість застосування спрощеного судового провадження щодо інших, аніж злочин, видів кримінального правопорушення: 1) за законодавством Швейцарії така процедура є обов'язковою²; 2) за законодавством Іспанії – обов'язковою за наявності певних інших умов (зокрема, очевидності вчиненого правопорушення); 3) за законодавством ФРН, Франції, Литви застосування спроще-

² Якщо говорити точніше, у даному випадку обов'язковою є процедура спрощеного кримінального (а не судового) провадження – публічний обвинувач зобов'язаний ініціювати його, але судовий розгляд справи відбувається лише у випадках, коли обвинувачений заперечує проти наказу про покарання.

ного судового провадження віднесено до дискреційних повноважень компетентних органів державної влади.

Передбачена кримінальним процесуальним законом України процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків найбільш подібна до описаної вище «континентальної» моделі, хоча й відзначається своїми вельми оригінальними особливостями, які полягають у наступному: *а) обов'язковість згоди підозрюваного та потерпілого щодо розгляду обвинувального акту в спрощеному провадженні; б) відсутність у суду повноваження відмовитись від розгляду обвинувального акту в спрощеному провадженні (у тому числі, з міркувань неточності або неповноти кримінально-правової кваліфікації або необхідності проведення «повноцінного» судового розгляду справи); в) можливість здійснення у рамках спрощеного судового провадження окремих процесуальних дій, характерних для «звичайної» судового провадження.*

На наш погляд, усе вищеперераховане ставить під великий сумнів досягнення мети, якої прагнув законодавець, запроваджуючи процедуру спрощеного судового провадження у вітчизняному кримінальному процесуальному законі, а саме – мети забезпечити «ефективний та оперативний розгляд кримінальних справ».

По-перше, кримінальному процесуальному законодавству більшості європейських держав, яке досліджувалось нами, невідома згода обвинуваченого (підозрюваного) на розгляд справи у спрощеному провадженні. В більшості випадків обвинуваченому (підозрюваному) надається право оскаржити ухвалене в спрощеному судовому провадженні процесуальне рішення в тому чи іншому порядку. Такий підхід цілком зрозумілий, адже в даному разі органи державної влади не є «заручниками» обвинуваченого (підозрюваного) у своєму прагненні досягти оперативного судового розгляду справи. Лише відповідно до ст. 418 Кри-

мінально-процесуального кодексу Литви згода обвинуваченого є передумовою для розгляду справи в спрощеному судовому провадженні. Разом з тим ст. 419 вказаного Кодексу визначає, що складовою клопотання прокурора про розгляд справи в спрощеному провадженні є пропозиція щодо міри покарання обвинуваченому. Таким чином, погоджуючись або не погоджуючись на розгляд справи в спрощеному провадженні за кримінальним процесуальним законодавством Литви, обвинувачений розуміє, з якими можливим конкретними кримінально-правовими наслідками він погоджується або не погоджується. На наш погляд, особа з більшою ймовірністю погоджуватиметься на застосування процедури спрощеного судового розгляду, якщо знатиме про можливі для себе конкретні кримінально-правові наслідки (як за законодавством Литви), аніж коли вона не знатиме, які конкретні кримінально-правові наслідки чекають на неї (як за законодавством України).

По-друге, згода потерпілого на розгляд справи в спрощеному судовому провадженні взагалі невідома кримінальному процесуальному законодавству ФРН, Франції, Іспанії, Швейцарії, Латвії, Литви¹, хоча в окремих випадках цьому учаснику кримінального провадження надається можливість оскаржити постановлений процесуальний акт.

Отже, слід констатувати, що визначивши згоду обвинуваченого та підозрюваного як передумову для спрощеного судового розгляду, вітчизняний законодавець створив серйозну «перешкоди» для реального застосування вказаної процедури.

По-третє, для «континентальної» моделі характерне дискреційне повноваження суду погодитись чи не погодитись з клопотанням прокурора (публічного обвинувача) щодо розгляду справи

¹ Така ж особливість характерна й для кримінального процесуального законодавства Естонії, хоча й процедура розгляду справи в порядку судового наказу прямо не поширюється на випадки вчинення проступків.

в спрощеному провадженні. Тим самим, законодавець надає суду можливість оцінити матеріали справи та, в першу чергу, визначитись із тим, наскільки точною та повною є кримінально-правова кваліфікація дій обвинуваченого, чи відповідає пропонована прокурором (публічним обвинувачем) міра покарання ступеню тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, чи потрібне «проведення» повноцінного судового розгляду справи для встановлення істини. У такий спосіб законодавець унеможливує зловживання стороною обвинувачення процедурою спрощеного судового провадження. Вітчизняний законодавець де-факто позбавив суд такої можливості та зобов'язує його розглядати клопотання про розгляд обвинувального акту в спрощеному провадженні, якщо останній (акт) складено з додержанням вимог, передбачених ст.ст. 291, 302 КПК. До певної міри вказану ваду компенсує передбачене ч. 3 ст. 382 КПК право суду викликати до судового засідання учасників кримінального провадження та проводити певні процесуальні дії за їх участі, але це, у свою чергу, ставить під сумнів «спрощений» характер такого кримінального провадження.

Підводячи підсумки нашого дослідження, слід констатувати, що передбачена чинним КПК нормативна модель спрощеного кримінального провадження, по-перше, суттєво відрізняється від

«аналогів», передбачених кримінальним процесуальним законодавством європейських держав; по-друге, видається нездатною у повній мірі досягти мети «ефективного та оперативного розгляду кримінальних справ».

На наш погляд, можливі різні способи вдосконалення положень КПК, які регламентують спрощене кримінальне провадження. Найменш радикальний з-поміж них полягає у наступному: а) клопотання прокурора про розгляд обвинувального акту у спрощеному провадженні має містити пропозицію щодо міри покарання, яка повинна бути обрана засудженому; б) згода потерпілого не повинна бути умовою для розгляду обвинувального акту у спрощеному провадженні; в) суд повинен мати право відмовитись розглядати обвинувальний акт у спрощеному провадженні, якщо на його думку для з'ясування істини в справі потрібен її повноцінний судовий розгляд, або ж коли він не погоджується з кримінально-правовою оцінкою скоєного чи пропонованою мірою покарання; г) спрощене судове провадження повинно виключати виклик до судового засідання учасників кримінального провадження; ґ) постановляючи обвинувальний вирок, суд повинен призначити засудженому міру покарання, пропоновану прокурором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 2–664 с.
3. *Великодний Д. В.* Спрощені форми кримінального провадження: огляд досвіду Франції та України / Д. В. Великодний // Митна справа. – 2014. – № 2 (92), частина 2, книга 1. – С. 120–123.

Zadoya K. Simplified proceedings concerning criminal offenses under the Criminal Procedure Code of Ukraine of 2012 and the legislation of European countries.

Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012 allows the possibility of summary proceeding. This procedure should be applied in cases of misdemeanors. This legislative novel is an attempt of the legislator to provide fast and effective criminal proceeding. With the introduction of summary pro-

ceeding legislator was guided by European law. However, it is significantly different from the criminal procedural law of Ukraine. In particular, the latter features are as follows: a) the mandatory consent of the suspect and the victim to review the indictment act in summary proceeding; b) lack of authority of the court to refuse consideration of the indictment act in summary proceeding; c) the possibility of under summary proceeding of certain procedural acts that are typical for a «normal» proceedings. Everything listed above significantly complicates the application of the law on summary proceeding. Criminal Procedure Law of Ukraine requires at least the following changes: a) request to review the indictment act in summary proceeding must submit a proposal for the sanction which should be selected for accused; b) the consent of the victim shall not be a condition for consideration of the indictment act in summary proceeding; c) the court shall have the right to refuse request to review the indictment act in summary proceeding; d) summary proceeding shall exclude call of the trial participants to the court hearing; e) the court shall impose a sentence declared in the request to review the indictment act in summary proceeding.

Keywords: criminal offenses, misdemeanors, summary proceeding, trial proceeding.

Стаття надійшла до редакції журналу 16.09.2014 р.